

När blir alkohol ett problem – och för vem?

ETT REFLEKTIONSMATERIAL RIKTAT TILL
PERSONAL INOM ÄLDREOMSORGEN

Nestor FoU-center ägs gemensamt av kommunerna Botkyrka, Haninge, Huddinge, Nacka, Nykvarn, Nynäshamn, Salem, Södertälje, Tyresö och Värmdö samt Stockholms läns landsting.

Vi vill genom praktisk forskning och utveckling bidra till en god kvalitet inom vården och omsorgen om äldre människor.

www.nestorfou.se

Författare: Eva M. Karlsson, Helena Martinger och Helena Viberg,
samtliga projektledare vid Nestor FoU-center

Korrekturläsning: Sara Bergqvist Månsson

Illustration: Anna Ödlund

Tryck: EO Grafiska, 2015

Förord

Alkoholkonsumtionen bland äldre ökar men de som har missbruksproblem får inte alltid den hjälp de behöver. De ställs många gånger utanför missbruksvården och istället för behandling får de omsorg inom äldreomsorgens ram. Det kan medföra problem eftersom personalen inom äldreomsorgen inte alltid har tillräckliga kunskaper om äldre och alkohol.

Den text du nu håller i din hand är ett reflektionsmaterial. Istället för att ge dig svar på hur olika situationer ska hanteras ställer materialet frågor till dig och dina kollegor om hur ni tänker och agerar i möten med äldre, där alkohol finns närvarande. Materialet ger er verktyg att reflektera över situationer och dilemman som ni kan ställas inför i ert arbete. Vår förhoppning är att detta kan vara ett stöd i möten där alkohol blir ett problem.

Materialet vänder sig till personal inom äldreomsorgen, som biståndshandläggare, omsorgspersonal, enhetschefer, sjukgymnaster, sjuksköterskor, arbetsterapeuter och samordnare. Även personer på andra positioner, och på olika nivåer inom organisationen, kan ha nytta av att fundera över de situationer och dilemman som personal kan ställas inför.

Reflektionsmaterialet är framtaget av Eva M. Karlsson, Helena Martinger och Helena Viberg, samtliga projektledare vid Nestor FoU-center. Ett stöd i arbetet har varit Ragnar Rasmusson, leg. psykiatrisjuksköterska. Han har i många år arbetat som sjuksköterska inom allmänpsykiatri och missbruksvård, såväl inom hälso- och sjukvård som socialtjänst.

Britt Almberg
FoU-chef

Innehåll

Inledning	5
Upplägg för texten	5
Att reflektera	6
Normer och värderingar kring alkohol	7
Alkohol – både positivt och negativt	7
Alkohol – ett fenomen bland andra	9
Gå ett steg till	10
Att leva ett värdigt liv och känna välbefinnande	12
Att leva ett värdigt liv	13
Att känna välbefinnande	15
Gå ett steg till	17
Att bestämma själv	19
Självbestämmande på olika sätt	19
Får den äldre alltid bestämma själv?	21
Gå ett steg till	24
Trygghet för den äldre – och personalen	26
Alkohol och trygghet i vardagen	26
Våld och aggressivitet i samband med alkohol	28
Gå ett steg till	30
Roller och ansvar	32
Samordning kring den äldre	32
Att uppmärksamma förändrade alkoholvanor hos den äldre	34
Gå ett steg till	35
Dokumentation och kommunikation	37
Att dokumentera en händelse	38
Gå ett steg till	40
Avslutningsvis	42

Inledning

Ska jag handla en flaska vin till Henry när han ber mig om det, även fast jag vet att han har problem med alkoholen? Kan jag skriva i daganteckningen att jag tror att Birgit ramlade för att hon var onykter? Och stämmer min omtanke om Per alltid överens med Pers egen uppfattning om vad som är bäst i en viss situation som är kopplad till hans bruk av alkohol?

Det här är exempel på frågor du kan ställas inför i ditt arbete inom äldreomsorgen, frågor som det inte alltid finns enkla eller självklara svar på. De lagar som berör området är ibland otydliga och öppna för tolkningar och kan till och med uppfattas som motstridiga. Utöver det är alkohol ett känsligt ämne där vi kanske även i vårt privatliv kan dra oss för att fråga någon vi känner om personens alkoholkonsumtion.

Den text du nu håller i din hand är ett reflektionsmaterial. Det innebär att istället för att ge svar på hur olika situationer ska hanteras, ställer texten frågor till dig och dina kollegor om hur ni tänker och agerar i situationer där alkohol är inblandad.

Upplägg för texten

Reflektionsmaterialet är uppdelat i sex kapitel. De är fristående från varandra och det är inte nödvändigt att gå igenom dem i den ordning de presenteras här. Istället kan texten användas på det sätt och i den ordning som passar bäst för er. Det kan dock vara en god idé att börja med kapitlet *Normer och värderingar kring alkohol*. Det ger en bra grund för att diskutera resten av materialet.

Reflektionsmaterialet består av följande kapitel:

- Normer och värderingar kring alkohol
- Att leva ett värdigt liv och känna välbefinnande
- Att bestämma själv
- Trygghet för den äldre och för personalen
- Roller och ansvar
- Dokumentation och kommunikation

Varje kapitel innehåller 1–2 reflektionsavsnitt som behandlar olika situationer och dilemman som du kan ställas inför i ditt arbete. Där kan du också se förslag till frågor att fundera på själv eller i arbetsgruppen. I slutet av varje kapitel finns "Gå ett steg till" där du och dina kollegor exempelvis kan fylla i vad ni behöver prata vidare om eller behöver mer kunskap om. För att komma vidare är det viktigt att inte bara notera vad som behöver göras, utan också göra upp en plan för hur det kan bli gjort. Med hjälp av "Gå ett steg till" kan du och dina kollegor beskriva vem som ska göra vad för att planen ska bli genomförd.

I texten används genomgående begreppet "den äldre", som i detta sammanhang är detsamma som "den enskilde", "brukaren", "kunden", "omsorgstagaren" eller liknande.

Att reflektera

Att reflektera innebär att stanna upp, fundera och försöka få en djupare förståelse för ett fenomen eller en händelse i tillvaron. När vi uppmärksammar våra beteenden, känslor och tankar ökar vår medvetenhet och det kan leda till nya insikter. Det kan handla om varför vi gör på det ena eller andra sättet, varför något är som det är, vad vi tycker om något eller varför vi tycker det. Genom att reflektera kring en fråga eller ett område ger vi oss själva en möjlighet att dra lärdom av våra egna och andras erfarenheter samt utveckla vår kompetens och förståelse för vårt eget och andras handlande. Men det är inte alltid så lätt att komma i gång. Här är några tips om vad man kan tänka på:

- Fundera gärna på varför ni ska reflektera om ett ämne. Det kan göra det lättare att diskutera, dokumentera och ta tillvara de tankar som kommer upp.
- Låt gärna någon hålla i samtalet och leda det vidare. Kanske kan det vara en chef, en samordnare, eller någon annan som har intresse av att leda gruppen.
- Det kan också vara bra att någon dokumenterar mötet, så att synpunkter och idéer finns kvar även när mötet är slut. Ni kan använda de utrymmen som finns för anteckningar i detta material. Komplettera gärna med andra anteckningar.
- Reflektion kan ske i grupp eller enskilt. En fördel med att reflektera tillsammans är att du och din arbetskamrater då får ta del av varandras tankar och erfarenheter.

I detta material finns frågor för reflektion – enskilt och i grupp. Frågorna ämnade för gruppen fungerar även bra vid enskild reflektion.

CHECKLISTA

- ▶ Bjud in dem som ska delta i mötet.
- ▶ Avsätt den tid som beräknas behövas för mötet.
- ▶ Boka en plats att sitta på.
- ▶ Ta fram eventuellt underlag för reflektion.
- ▶ Se till att någon leder mötet.
- ▶ Se till att någon dokumenterar mötet.
- ▶ Glöm inte bort att prata om hur ni ska göra för att goda idéer ska bli verklighet.
- ▶ Följ upp eventuella beslut som tagits.

Normer och värderingar kring alkohol

Alkohol är inte vilken dryck som helst vare sig på äldreboendet eller i övriga delar av samhället. Detta reflektionsmaterial handlar om synen på alkohol inom äldreomsorgen i Sverige, men synen på alkohol inom äldreomsorgen påverkas av de normer, värderingar och attityder till alkohol som finns i samhället i stort. Dessa normer och värderingar är i sin tur förknippade med andra normer och värderingar kring exempelvis kön, ålder, klass, religion och sexualitet. Ser vi exempelvis annorlunda på en äldre kvinna som är påverkad av alkohol jämfört med en medelålders man som är lika påverkad?

De flesta av oss kanske inte har reflekterat så mycket över alkohol och hur vi ska förhålla oss till det. Vi ser alkoholen som något som finns där och som vi kanske nyttjar ibland. Men för andra är det mer laddat. Några av oss måste avstå från att dricka alkohol eftersom vi vet att vi inte kan hantera det, andra avstår av principiella skäl och kanske även arbetar aktivt för att minska konsumtionen av alkohol i samhället. Alla dessa människor finns inom äldreomsorgen, både som äldre som tar emot omsorg och som personal som ger omsorg.

Alkohol – både positivt och negativt

Att dricka alkohol ses av de flesta personer i Sverige inte som något uppseendeväckande. Tvärtom ingår alkohol som en självklar del i många olika sociala sammanhang, som exempelvis vissa högtider, middagsbjudningar eller i en gemensam aktivitet efter arbetet på fredagar. Alkohol är i många fall försett med positiva förtecken som god mat, ledighet och fest. Att tacka nej till alkohol på en fest kan vara svårt eftersom man förväntas tacka ja. Att kunna säga "Nej tack, jag kör" kan vara räddningen i en sådan situation. Samtidigt kan alkohol i andra sammanhang ge negativa associationer till missbruk, social utslagenhet och misär på olika sätt. Den som inte kan hantera alkohol kan utsättas för fördömanden från sin omgivning.

FUNDERA SJÄLV

- Vilket förhållande har du själv till alkohol?
- Känner du någon som du tycker har en riskfylld alkoholkonsumtion?
- Har du pratat med personen själv eller andra personer om detta?

FUNDERA SJÄLV

- Har du tackat nej till alkohol på en fest eller liknande sammanhang någon gång?
- Fick du några reaktioner på det?
- Har du varit på någon fest där det inte serverades alkohol?
- Vad tänkte du om det?

Å ena sidan...

Möts vi av bilder av alkohol som en del av det goda livet.

Å andra sidan...

Varnas vi för alkoholens negativa konsekvenser.

Man kan säga att alkoholen dels är en del i en *positiv dryckeskultur*, som en del av vardagen men också med fest och glam. Alkoholen är också en del i en *negativ dryckeskultur* med missbruk och socialt utanförskap som följd. Denna dubbelhet avspeglar sig till exempel i försäljningen av alkoholhaltiga drycker, där reklam dels ger tips om drycker inför festen och då gärna spelar på positiva känslor, men samtidigt innehåller varningstexter om alkoholens negativa konsekvenser.

I arbetet inom äldreomsorgen ställs du ibland inför situationer som inbegriper alkohol på något sätt. Precis som i samhället i övrigt kan alkohol ses som ett *positivt* inslag i tillvaron på ett boende eller hemma hos en äldre. Alkoholen kan nästan framstå som en symbol för en god äldreomsorg när tidningar skriver om "bra" äldreboenden där de äldre kan få ett glas vin till maten. I andra fall kan alkoholkonsumtion innebära något *negativt* och problematiskt för den äldre, närstående eller för dig och dina kollegor. Är du till exempel med och "gynnar" ett missbruk genom att handla alkohol till en äldre med alkoholproblem?

Reflektera tillsammans

- Reflektera utifrån bilden ovan. På vilket sätt tror du att du och dina kollegor påverkas av reklamens positiva och negativa budskap?
- Hur uppfattar ni människor som avstår från alkohol?
Hur uppfattar ni människor som konsumerar mycket alkohol?
- Vem ser ni framför er när ni tänker på följande personer?
 - Missbrukaren
 - Riskbrukaren
 - Festprissen
 - Den nyktra alkoholisten
 - Nykteristen
 - Alkoholisten
 - Alkoholberoende
 - Normalkonsumenten
 - A-lagare

BEGREPP

Tre vanliga begrepp som används för att beskriva en alkoholproblematik är riskbruk, missbruk och beroende. Nedan följer en definition av begreppen. Observera att gränserna mellan dem inte är glasklara.

RISKBRUK – Handlar om en alkoholkonsumtion som ännu inte har utvecklats till missbruk eller beroende men som riskerar att göra det.

MISSBRUK – Innebär en risk för att utsättas för fysiska och psykiska skador. Tar i huvudsak fasta på alkoholbrukets sociala konsekvenser och kan även påverka relationer i omgivningen.

BEROENDE – Ett beroende kan vara både fysiskt och psykiskt. Personen har ett starkt sug efter alkohol och kan inte längre styra över sitt användande. Att bryta ett beroende är mer komplicerat än att bryta ett missbruk. Ett långvarigt missbruk leder ofta till ett beroende.

Alkohol – ett fenomen bland andra

Hur vi uppfattar människor och vilka förväntningar vi har på dem är kopplat till många olika saker. Vi påverkas bland annat av andra människors uppfattningar och hur de beskriver en person. Om vi redan innan vi har träffat en person har hört att personen dricker mycket alkohol, så kommer vi kanske att bli mer uppmärksamma på det än om vi inte har hört talas om det. Detta innebär självklart inte att vi ska sluta prata om människor eller hemlighålla om vi misstänker att någon har problem med alkohol, men det kan vara bra att ha med sig i tankarna.

Normer och värderingar kring saker som exempelvis ålder, kön, klass, religion, etnicitet och sexualitet är också kopplade till normer kring olika fenomen i samhället, till exempel normer kring livsstil, umgänge, barnuppfostran samt inte minst – alkohol. Ett beteende som ses som acceptabelt för en 20-åring kanske inte alls uppfattas som lika acceptabelt när vi möter det hos en 80-åring. Eller så har vi kanske föreställningar om hur kvinnor respektive män hanterar alkohol, som inverkar på hur vi tolkar olika situationer. Den alkoholkonsumtion som är helt i sin ordning på kräftfesten med grannarna, kan kännas som långt över gränsen på barnbarnets dop. Den typen av sociala koder, som kan skifta rätt rejält i olika grupper, påverkar också på hur vi tolkar olika situationer där det förekommer alkohol.

Reflektera tillsammans

- På vilket sätt tror ni att er syn på personers ålder, kön, klass, etnicitet, religion eller sexualitet påverkar hur ni tolkar och bemöter äldre med alkoholproblem?
- Är det någon skillnad om en 65-åring eller 80-åring håller på att utveckla ett alkoholmissbruk eller ett beroende? Varför eller varför inte?
- Forskning visar att svenska folkets dryckesvanor håller på att förändras. Särskilt hos gruppen äldre märks en ökande alkoholkonsumtion och alkoholproblematik, inte minst gäller detta gruppen äldre kvinnor. Hur tror ni att det kan komma att påverka arbetet inom äldreomsorgen i framtiden?

FUNDERA SJÄLV

- Har din egen syn på – och konsumtion av – alkohol förändrats genom åren?

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om normer och värderingar. Formulera tre meningar som du och dina kollegor tycker sammanfattar det ni pratat om:

Gå ett steg till

I kapitlet *Normer och värderingar kring alkohol* har du och dina kollegor reflekterat kring olika värderingar och normer kring alkohol. Nedan finns möjlighet att notera vad ni tycker att ni behöver arbeta mer med.

Det här gör vi bra i dag:

Det här behöver vi prata vidare om:

Det här behöver vi mer kunskap om:

Det här behöver vi informera andra om:

Det här behöver vi bli bättre på:

Dessa behöver vi samverka med:

Annat vi behöver göra:

För att komma vidare är det viktigt att inte bara notera vad som behöver göras, utan också göra upp en plan för hur det ska bli gjort. Figuren nedan visar hur ni kan rita upp det för att på ett överskådlig sätt kunna anteckna sådant som ni själva tycker bör utvecklas.

Om ni använder er av figuren är det viktigt att bestämma hur och när ni ska följa upp att det ni beslutade har genomförts. Observera att den som står som ansvarig i figuren endast är ansvarig för att frågan förs vidare från reflektionsmötet och hamnar där den ska, till exempel hos en chef som kan ta beslut om att något ska genomföras eller inte.

Det behöver vi göra	Hur det ska göras	Ansvarig

Att leva ett värdigt liv och känna välbefinnande

I äldreomsorgens uppdrag ingår det att stötta den äldre att kunna leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Men går det att leva ett värdigt liv med ett alkoholmissbruk eller beroende? Och vad gör du om en persons möjlighet till välbefinnande skapar obehag för någon annan?

Såväl värdighet som välbefinnande handlar om en persons upplevelse av sitt eget liv och sin tillvaro, en upplevelse som dessutom kan förändras över tid eller i olika situationer. I diskussioner om värdighet och välbefinnande dyker det ganska snabbt upp frågor om vad som egentligen menas med begreppen och om en person kan avgöra vad som är ett värdigt liv för någon annan. Här nedan kan du läsa två berättelser om att leva ett värdigt liv och om att känna välbefinnande.

SOCIAL- TJÄNSTLAGEN

5 KAP. 4 §

Socialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande (värdegrund).

FUNDERA SJÄLV

- ▶ Vad innebär ett värdigt liv för dig idag? Tror du att det kommer att förändras när du blir äldre och kanske är i behov av omsorg?

FUNDERA TILLSAMMANS

- ▶ Har ni samma syn i gruppen på vad det innebär att leva ett värdigt liv, eller skiljer det sig åt?

Att leva ett värdigt liv

BERÄTTELSEN OM LENNART

Flera av de anställda på hemtjänstenheten tycker inte om att gå hem till Lennart. De oroliga för vad som väntar när de öppnar dörren och går in. Dessutom tycker de att det är otrevligt i lägenheten där en lukt av urin och smuts sitter som ingrodd i väggarna. Lennart har levt ett "hårt" liv med ett blandat drogmissbruk sedan han var ung. Numera håller han sig enbart till alkohol. När Lennart dricker tappar han kontrollen, både över humöret och kroppen, och klarar exempelvis inte av att ta sig till toaletten. Det har hänt vid flera tillfällen att personalen hittat honom nedkissad i sin fåtölj med en flaska vin bredvid sig på bordet. Vid dessa tillfällen är det är svårt att få Lennart att gå med på att duscha eller byta kläder. Istället blir han irriterad eller arg och flera ur personalen uppfattar honom då som hotfull.

Lennarts kontaktperson har pratat med Lennart om hans drickande och situationen i hemmet. Men Lennart själv tycker inte att det är något problem och säger att alkoholen är det som gör att han orkar med allt jobbigt i tillvaron. Att dra ner på drickandet tror han bara skulle få honom att må dåligt. Kontaktpersonen har även talat med Lennarts son om pappans alkoholvanor och situationen i hemmet. Sonen tycker dock inte att det är hans problem och säger att han inte kan göra något åt det. Han har försökt att prata med pappan några gånger men det hjälpte inte, så nu får det vara som det är.

I fikarummet på hemtjänstenheten går ibland diskussionerna höga om vad man ska göra med Lennart. "Det är inget värdigt liv att sitta där, nedkissad och full" säger någon. En annan tycker att visst är det hemskt, men det är Lennarts eget val att leva på det sättet "Och det kan vi inte göra något åt".

Reflektera tillsammans

- Hur skulle ni vilja beskriva Lennarts tillvaro med utgångspunkt i begreppet "värdigt liv"?
- Går det att leva ett värdigt liv med ett alkoholmissbruk eller beroende? Skulle personalen kunna underlätta för Lennart att leva ett värdigt liv, även om han fortsätter dricka alkohol eller är den enda lösningen att han slutar dricka, eller åtminstone drar ner på alkoholintaget?
- Är behandling och alkoholrehabilitering ett alternativ för en äldre person i Lennarts situation, och hur kan ni i sådana fall stötta honom i det?
- Vad skulle ni själva behöva för stöd i arbetet kring en äldre som Lennart?

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om vad det innebär att leva eller inte leva ett värdigt liv. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

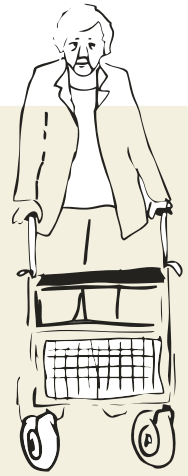
Att känna välbefinnande

BERÄTTELSEN OM SOFIA

Axel tar kontakt med en biståndshandläggare för sin granne Sofias räkning. Han berättar att han brukar hjälpa Sofia eftersom hon bor ensam och inte har några barn eller andra släktingar som bor i Sverige. Sofia brukar ringa till honom när hon känner sig orolig och på senare tid har det blivit flera gånger om dagen. Han hör på henne att hon inte mår så bra, vare sig psykiskt eller fysiskt, och tycker att hon behöver få hjälp för att kunna få det bättre i tillvaron.

Biståndshandläggaren kontaktar Sofia och gör ett hembesök hos henne. Sofia berättar att hon känner sig ensam och otrygg och att hon inte längre klarar av att göra saker hon tycker om. Hon kommer till exempel sällan ut eftersom hon har svårt att ta sig nedför trappan själv och dessutom är orolig att hon ska ramla när hon är ute. Sofia säger att hon brukar ta ett glas vin ibland, för då känner hon sig gladare i stunden och livet känns lite mer meningsfullt. Besöket resulterar i att Sofia ska få hjälp av hemtjänsten med inköp av varor samt promenader en gång i veckan.

Hemtjänstpersonalen kontaktar sin chef efter bara några veckor och uttrycker en oro för Sofia. De tycker det verkar som att Sofia inte mår så bra, att hon verkar håglös och att hon ofta pratar om att hon känner sig ensam. Sofia har heller ingen matlust och mycket av maten som hemtjänsten handlat finns kvar när de kommer en vecka senare. Hemtjänsten handlar även vin till Sofia i samband med matinköpen men de känner sig inte bekväma med att göra det. De tycker att Sofia ofta verkar påverkad av alkohol när det träffar henne, även fast de kommer till henne vid lunchtid. Visserligen verkar Sofia må bättre och känna sig nöjdare med tillvaron när hon druckit ett eller ett par glas vin, men personalen misstänker att Sofia dricker för att hon är deprimerad och de vet inte hur de ska hantera detta.

Reflektera tillsammans

- Vad fångar ni upp i berättelsen om Sofia utifrån begreppet "välbefinnande"?
- Sofia dricker ett eller ett par glas vin då och då, och tycker själv att hon mår bättre när hon gör det. Varför tror ni att personalen ändå oroar sig för hennes alkoholkonsumtion?
- Sofia får hjälp med promenader och inköp av varor. Skulle stödet till henne kunna utformas på något annat sätt så att hon kunde känna mer välbefinnande i tillvaron, med eller utan alkohol?

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om att känna välbefinnande. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

ÄLDRE, ALKOHOL OCH DEPRESSION

I berättelsen om Sofia framkommer att personalen misstänker att hon är deprimerad. Ångest, oro och depression är känslor som inte är helt ovanliga hos äldre personer i behov av omsorg. Att dricka alkohol kan ibland vara ett sätt för den äldre att hantera exempelvis en depression.

Vill du lära dig mer om äldre och psykisk ohälsa? Våga fråga – våga se! En webbutbildning om äldres psykiska ohälsa. Du hittar utbildningen på:
www.nestorutbildning.se

Gå ett steg till

I kapitlet *Att leva ett värdigt liv och känna välbefinnande* har du och dina kollegor reflekterat kring alkohol i relation till att äldre personer inom äldreomsorgen ska få leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Nedan finns möjlighet att notera vad ni tycker att ni behöver arbeta mer med.

Det här gör vi bra i dag:

Det här behöver vi prata vidare om:

Det här behöver vi mer kunskap om:

Det här behöver vi informera andra om:

Det här behöver vi bli bättre på:

Dessa behöver vi samverka med:

Annat vi behöver göra:

För att komma vidare är det viktigt att inte bara notera vad som behöver göras, utan också göra upp en plan för hur det ska bli gjort. I figuren nedan kan ni fylla i sådant som ni själva tycker bör utvecklas.

Om ni använder er av figuren är det viktigt att bestämma hur och när ni ska följa upp att det ni beslutade har genomförts. Observera att den som står som ansvarig i figuren endast är ansvarig för att frågan förs vidare från reflektionsmötet och hamnar där den ska, till exempel hos en chef som kan ta beslut om att något ska genomföras eller inte.

Det behöver vi göra	Hur det ska göras	Ansvarig

Att bestämma själv

Att den äldre själv ska få avgöra hur hen vill leva sitt liv är en viktig förutsättning för ett värdigt liv och en känsla av välbefinnande. Men var går gränsen mellan att själv få bestämma och personalens skyldighet att agera? Vad självbestämmande och integritet egentligen betyder i mötet med den äldre är inte alltid helt enkelt, särskilt inte när det handlar om alkohol, som både ju både kan vara en guldkant i tillvaron och en destruktiv omständighet i den äldres liv.

Socialtjänstlagen betonar att du dels ska respektera den äldres självbestämmande och integritet, dels att du ska göra individuella bedömningar där du inte får upprätthålla ett missbruk. Det är dock inte helt enkelt att veta hur man ska hantera situationer där man ser att den äldres vanor innebär risker eller skador för personen själv eller andra. Att vilja den äldres bästa kan i vissa situationer stå i vägen för den äldres egna lösningar och behov.

Självbestämmande på olika sätt

Det är ganska sällan vi kan välja att leva våra liv precis som vi skulle önska, och det kanske blir särskilt tydligt när vi drabbas av sjukdom och de psykiska och fysiska förändringar som åldrandet kan medföra.

På ett vård- och omsorgsboende kan det bli särskilt tydligt. De äldre bor så nära inpå varandra och den enes val i livet kan påverka hur grannen har det. Närheten gör också att de äldres olika förhållanden till alkohol blir mer framträdande. Någon dricker inte alkohol av principskäl, en annan kan inte dricka för att personen vet att den inte kan sluta medan en tredje har alkoholproblem och vill dricka hela tiden. Och så finns det äldre som anser att alkohol är en naturlig del av livet och att det hör till att ta ett glas vin till maten eller en whisky på kvällen för "hälsans skull".

Hur ska man på ett vård- och omsorgsboende förhålla sig till de äldres olika relation till alkohol? Ska personalen försöka tillgodosätta alla önskemål eller blir det en allmänt rådande norm som får gälla, lika för alla? Här nedan kan du se hur två olika äldreboenden förhåller sig till äldres rätt till att bruka alkohol. I båda dessa fall betonar man vikten av att de äldre själva ska få bestämma hur de vill ha det.

FUNDERA SJÄLV

- Har du själv alltid rätt eller möjlighet att avgöra vad du vill göra i ditt liv? Även om det du vill göra innebär risker för dig eller andra?

På boendet **Talltoppen** finns det möjlighet att ta en öl eller ett glas vin till middagen och man har i övrigt en avslappnad inställning till alkohol. Chefen på boendet säger att de flesta som bor här har kunnat göra det när de bodde hemma och då ska det inte vara någon skillnad när de flyttar in på ett boende. *"De ska själva få bestämma hur de vill ha det"*.

På **Granrotens** boende har man beslutat att inte servera alkohol i de gemensamma utrymmena. Chefen menar att den äldre själv får avgöra om hen vill dricka alkohol i sin egen lägenhet i boendet, men i lokaler som alla har tillgång till vill vi inte det. *"De ska själva få bestämma hur de vill ha det och om de dricker i sina egna lägenheter så påverkar det ingen annan"*.

Reflektera tillsammans

- Talltoppen och Granroten har olika definition av vad självbestämmande innebär. Hur tänker ni, handlar båda fallen om självbestämmande? Är de äldres självbestämmande värnat i båda fallen?
- Är det möjligt att på ett vård- och omsorgsboende värna och ta hänsyn till allas självbestämmande samtidigt? Eller kan olika personers självbestämmande komma i konflikt med varandra?
- Serverar ni alkohol på ert vård- och omsorgsboende?
 - Om ni gör det, tycker du att det är OK att ni gör det? Finns det några negativa konsekvenser av att servera alkohol och hur hanterar ni eventuellt dessa?
 - Om ni inte serverar alkohol på ert vård- och omsorgsboende, varför gör ni inte det? Tycker du att ni borde göra det?

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om vad det innebär att vara självbestämmande. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

Får den äldre alltid bestämma själv?

Det är inte alltid enkelt att avgöra vad som är "rätt" agerande i en viss situation. Innebär det man gör att man stöttar eller hindrar den äldres självbestämmande? Ibland kan den goda välviljan, att vilja den äldres bästa, stå i vägen för den äldres egna lösningar och behov. Hur gör du när din omtanke och din analys av läget inte stämmer överens med den äldres egen uppfattning av vad som är bäst i en viss situation? Ska den äldre alltid ha rätten att bestämma själv – även om alkoholvanorna bidrar till skador eller risker för personen själv eller för andra?

Att köpa ut eller inte

En vanlig fråga och som berör den äldres rätt att bestämma är om personalen ska handla alkohol åt en äldre person som ber om det. Att köpa ut alkohol kan upplevas som problematisk när personen som frågar har alkoholproblem – eller till och med är berusad då frågan ställs. Många gånger saknas riktlinjer för hur vård- och omsorgspersonal ska förhålla sig till det. Det blir ofta upp till personalen själv att ta ställning till om inköp av alkohol ska ingå i inköp av dagligvaror eller inte.

Socialstyrelsens råd för etiska frågor har vid flera tillfällen fått frågor om just detta. Här kan du läsa om två fall som det etiska rådet har behandlat.

FUNDERA

- Finns det andra exempel kopplade till alkohol (utöver att *köpa ut* alkohol till den äldre) där det du gör som personal kan påverka den äldres självbestämmande (som kan hindra eller stötta)?

Fall 1

Nils har missbrukat alkohol i 25 år. Nils har hemtjänst som städar och handlar åt honom. Nils har inga andra sociala kontakter än hemtjänsten. Nils tycker själv att han mår bra när han dricker alkohol, han känner sig lugn och vid gott mod. Ibland går han själv till systembolaget, men eftersom han har stela ben och dålig balans händer det ofta att han ramlar och slår sig. Från hemtjänstenheten undrar man nu om det är rätt av dem att handla alkohol till Nils och på så sätt stöttar honom i att upprätthålla ett alkoholmissbruk.

Socialstyrelsens slutsats

Nils ska ges möjlighet att styra sin egen livsföring med stöd av hemtjänstens personal. Personalen har inte rätt att reglera Nils alkoholkonsumtion men kan med respekt för hans integritet och självbestämmande föra en diskussion med honom om hans alkoholbruk, inköp med mera. De kan också betona det etiska dilemmat det medför för dem att köpa alkohol åt honom när han är berusad.

(Hämtat från Socialstyrelsens etiska råd.)

Fall 2

I en hemtjänstgrupp har man diskuterat om man ska handla alkohol eller inte till de äldre som önskar. Några i arbetsgruppen anser att det inte ingår i deras arbetsuppgifter medan andra tycker det är självklart att handla alkohol till de äldre som vill det. Enhetschefen frågar nu etiska rådet om de ska köpa alkohol till de äldre som så önskar, och i så fall får den äldre besluta vad och hur mycket man ska handla? Hur ska de göra med personer som har alkoholproblem, ska man handla även till dessa? Och vem har ansvaret om det händer något om den äldre blandar alkohol och medicin?

Socialstyrelsens slutsats

Vårdchefen bör se till att de gamla som så önskar, får hjälp med inköp av alkoholhaltiga drycker. Den gamle, som bor i sitt eget hem, som får hjälp med inhandling är den som bestämmer vad som ska köpas.

De flesta mediciner kan kombineras med måttliga mängder alkohol. Om personalen är osäker på hur en viss medicin interagerar tillsammans med alkohol kan han/hon fråga ordinerande läkare om det.

Den gamle som bor i eget hem har själv ansvaret för sin hälsa och vårdbiträdena kan inte lastas för om något händer i samband med alkoholförtäringen. För att ställas till ansvar ska vårdbiträdet aktivt medverka till att situationen uppstått och serverat alkoholen med vetskap om att det kan gå illa.

Vid situationer när det föreligger missbruk eller den gamle håller på att utveckla ett missbruk måste vårdpersonalen göra individuella bedömningar om riskerna för den enskilde. Man kan tänka sig att hemtjänstpersonalen klargör för den gamle som har missbruksproblem, att han/hon inte vill bidra till att det blir misär och att den gamle far illa, och därför ransonerar inköpen av alkohol.

(Hämtat från Socialstyrelsens etiska råd.)

Reflektera tillsammans

- Hur tolkar ni det etiska rådet slutsatser? Ser ni några skillnader och likheter mellan dem? Finner ni något stöd i dessa slutsatser att ta med er till ert eget arbete?
- Har ni själva erfarenhet av att det känts problematiskt att köpa ut alkohol till en äldre? På vilket sätt upplevde ni dessa situationer som svåra och hur hanterade ni dem? Finns det tillfällen då ni har gått emot den äldres vilja och inte handlat alkohol?
- Är det rätt att köpa alkohol till en äldre person som ber om det men neka en annan person som också vill ha den hjälpen, beroende på hur ni uppfattar att personerna hanterar alkohol?
- Om det på er arbetsplats ingår i arbetet att köpa alkohol till äldre personer som ber om det, måste i så fall alla i personalen göra det? Hur gör ni om någon i personalen inte vill köpa alkohol av principskäl, religiösa skäl eller för att denne själv har alkoholproblem?
- Har ni på er arbetsplats ett gemensamt förhållningssätt till frågan om att köpa eller inte köpa alkohol? Om inte: på vilket sätt skulle ett gemensamt förhållningssätt kunna vara ett stöd i det dagliga arbetet?

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om att köpa ut alkohol till den äldre. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

LÄSA MER

Vill du läsa mer om vad Socialstyrelsens råd för etiska frågor säger? Gå in på: <http://www.socialstyrelsen.se/etikisocialtjansten/>

Gå ett steg till

I kapitlet *Att bestämma själv* har du och dina kollegor reflekterat kring alkohol i relation till att äldre personer inom äldreomsorgen ska få vara så självbestämmande som möjligt. Nedan finns möjlighet att notera vad ni tycker att ni behöver arbeta mer med.

Det här gör vi bra i dag:

Det här behöver vi prata vidare om:

Det här behöver vi mer kunskap om:

Det här behöver vi informera andra om:

Det här behöver vi bli bättre på:

Dessa behöver vi samverka med:

Annat vi behöver göra:

För att komma vidare är det viktigt att inte bara notera vad som behöver göras, utan också göra upp en plan för hur det ska bli gjort. I figuren nedan kan ni fylla i sådant som ni själva tycker bör utvecklas.

Om ni använder er av figuren är det viktigt att bestämma hur och när ni ska följa upp att det ni beslutade har genomförts. Observera att den som står som ansvarig i figuren endast är ansvarig för att frågan förs vidare från reflektionsmötet och hamnar där den ska, till exempel hos en chef som kan ta beslut om att något ska genomföras eller inte.

Det behöver vi göra	Hur det ska göras	Ansvarig

Trygghet för den äldre – och personalen

En äldres alkoholvanor kan innebära en påfrestning och minska tryggheten för såväl den äldre själv som för dig som personal. Det kan handla om dramatiska saker som våld och aggressivitet, både mot en partner eller mot dig som personal. Men det kan även handla om mindre spektakulära saker som ökad fallrisk för den äldre och en osäkerhet hos dig själv i hur du ska hantera en situation.

I detta kapitel får du möjlighet att med stöd av olika exempel reflektera kring den äldres och din egen trygghet kopplat till äldre och alkohol.

Alkohol och trygghet i vardagen

En whiskey på kvällen kan göra att den äldre känner sig mer avslappnad och somnar lättare. I det fallet kan alkohol vara ett sätt för den äldre att öka sitt välmående och kanske minska sin oro för svårigheter och bekymmer i vardagen. Kanske världen känns lite lättare att hantera och att självförtroendet och självkänslan blir lite högre efter ett eller ett par glas öl eller vin.

Men det finns också en negativ sida hos alkoholen. Även om den äldre upplever ett ökat välmående och kanske en minskad oro, så ökar också sannolikheten för att den äldre utsätter sig för olika risker och att tillvaron i själva verket blir mindre trygg.

Exempel på negativa konsekvenser av alkohol på kort eller lång sikt för den äldre kan vara:

- Ökad fallrisk.
- Ökad förvirring och glömska.
- Sämre ekonomi.
- Större utsatthet för våld eller andra övergrepp.

Om den äldre dessutom äter läkemedel, vilket inte är ovanligt, ökar riskerna för negativa konsekvenser (se faktaruta intill).

ALKOHOL OCH LÄKEMEDEL

- ▶ Äldre personer är ofta behandlade med flera läkemedel samtidigt. Många av dessa läkemedel kan vara direkt olämpliga att ta tillsammans med alkohol. Till exempel:
- ▶ Alkohol tillsammans med lugnande läkemedel ökar risken för trötthet, förvirring och problem med koordinationen.
- ▶ Alkohol tillsammans med blodtrycks-sänkande läkemedel ökar risken för blodtrycksfall.
- ▶ Alkohol tillsammans med vissa smärt lindrande läkemedel (t.ex. läkemedel innehållande ibuprofen, naproxen eller diklofenak) ökar risken för magsår och blödningar i magsäcken.
- ▶ Äldre personer har en ökad känslighet för alkoholens verkningar och nedbrytningen av alkoholen i kroppen går långsammare än hos yngre.

Att äldre dricker alkohol kan också skapa otrygghet hos dig som personal. Alkoholen kan bidra till att den äldre blir aggressiv och du kan känna dig osäker på hur du bör hantera olika situationer.

En svårbedömd situation är till exempel om du misstänker att någon dricker för mycket. Nedan ges möjlighet att reflektera över hur du eller ni skulle kunna känna er mer trygga i arbetet med äldre som har alkoholproblem.

Reflektera tillsammans

- Har ni hamnat i någon situation där alkohol varit inblandat på ett sätt som inneburit risker för *den äldre*s trygghet i tillvaron? Hur hanterade ni det i så fall? Kunde ni ha gjort något annorlunda? Hur skulle ni i personalen kunna vara ett stöd för varandra i detta?
- Har ni varit med om någon situation där alkohol varit inblandat på ett sätt som inneburit en känsla av otrygghet hos er som *personal*? Hur hanterade ni det? Kunde ni ha gjort något annorlunda? Hur skulle ni i personalen kunna vara ett stöd för varandra i detta?
- Har ni mött äldre där ni misstänkt att kombinationen mellan alkohol och läkemedel inneburit risker för den äldre trygghet i tillvaron? Vad kan ni göra i sådana situationer?

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om alkohol och trygghet i vardagen. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

Våld och aggressivitet i samband med alkohol

Alkohol påverkar människors beteende på flera sätt. Personer kan bli mer frispråkiga, gladare, få svårare att använda sitt omdöme samt hantera känslor och sitt humör. Alkohol kan också trigga igång våld. Hos personer med alkoholproblem ökar risken både för att bli utsatt för våld och att utsätta andra för våld. Även om inte alkohol är orsaken till att en person blir aggressiv eller tar till våld så kan det vara en utlösande faktor. För en person som har problem med att hantera sitt humör i nyktert tillstånd finns risken att alkohol blir den faktor som lossar på spärrarna helt för ett sådant beteende.

Våld i nära relationer

Hot och våld i nära relationer förekommer i alla åldersgrupper, alltså även bland äldre. Det förekommer inom alla socialklasser och i relationer där det finns ett alkoholmissbruk respektive där det inte finns något alkoholmissbruk. Det går alltså inte att säga att si eller så ser det ut i familjer där den ena parten utsätter den andra för våld. Men även här kan alkohol vara en faktor som gör det lättare för en person att gå över gränsen och misshandla eller kränka sin partner.

För en äldre person med omsorgsbehov – som är i en stark beroendeställning till sin omgivning – kan det vara extra svårt att skydda sig mot våld och övergrepp och även att ta sig ur en situation där de utsätts för våld. De äldre som har störst omsorgsbehov och kräver mest vård är också den grupp som löper störst risk att utsättas för våld. Tänk på att våld inte alltid behöver vara detsamma som fysiskt våld som slag, sparkar, knuffar eller hårda nypor. Det kan också handla om psykiskt våld som förnedring, kränkande ord, hot eller isolering. För en äldre person med stort omsorgsbehov kan det även handla om saker som vanvård, felaktig medicinering, otillräckligt med mat samt att inte få hjälp med sin hygien.

Läs berättelsen om Karin och Sven och diskutera på vilket sätt ni skulle kunna hantera och bemöta situationen.

FUNDERA SJÄLV

- Har du i ditt arbete mött någon äldre som blivit aggressiv eller tagit till våld när hen druckit alkohol? Hur hanterade du det i så fall? Fanns det något du önskar att du gjort annorlunda?

TA REDA PÅ

- Finns det någon verksamhet i din kommun som den äldre kan kontakta om hen är utsatt för våld av sin partner och behöver hjälp eller vill tala med någon om sin situation?

BERÄTTELSEN OM KARIN OCH SVEN

Inom hemtjänsten går ni hem till Karin vars make, Sven, missbrukar alkohol. Karin själv dricker alkohol ibland, men det är inte så ofta och inte heller några stora mängder.

När Sven är berusad kan han vara elak och oförsämd både mot er och Karin, han kan kalla henne för "hora" och säga att hon är "en djävla idiot". Det händer också att han stökar ner i lägenheten när han är berusad vilket gör att det blir mer jobb för er i hemmet. Ibland när ni kommer på hembesök har Karin blåmärken på armarna och ni misstänker att Sven slår henne, trots att hon säger att han inte gör det.

Vid ett par tillfällen har Karin bett er att handla öl och sprit från systemet. Ni misstänker att det inte är hon själv som kommer att dricka alkoholen men vet inte om ni kan säga nej till att handla.

Alla i personalen tycker att det är jobbigt att gå hem till Karin på grund av Sven. Vid några tillfällen har ni diskuterat situationen och då tyckt att det bästa vore om Karin kunde få komma in på ett vård- och omsorgsboende så hon kom ifrån sin man. Men hon är för pigg för att komma till ett sådant boende och dessutom vet ni inte ens om hon skulle vilja det. Vid något tillfälle har kontaktpersonen försökt prata med Karin om Svens alkoholmissbruk och hennes situation i hemmet, men hon säger att det inte är några problem.

Reflektera tillsammans

- Har ni hamnat i någon situation där ni misstänker att det kan förekomma våld i en nära relation där alkohol finns med i bilden? Hur hanterade ni det i så fall? Var det något som var enklare eller svårare att hantera i situationen?
- Hur kan ni stötta en äldre som ni misstänker utsätts för våld av sin partner om hen förnekar att det inte finns några problem? Hur skulle ni kunna stötta Karin i fallbeskrivningen ovan?
- Har ni en gemensam strategi på er enhet för att hantera misstänkar om våld i nära relationer? Om ni har en gemensam strategi, på vilket sätt ger den er ett stöd?
- Om ni inte har en gemensam strategi, hur skulle en sådan kunna se ut för att underlätta arbetet?

VÅLD MOT KVINNOR med missbruksproblematik

En grupp som löper särskilt stor risk att utsättas för våld är kvinnor som själva missbrukar.

Vill du lära dig mer om våld mot kvinnor med missbruksproblematik?
Skylla sig själv? Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks- eller beroendeproblem.

Materialet finns att beställas eller ladda ner från www.socialstyrelsen.se

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om våld och aggressivitet kopplat till äldre och alkohol. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

Gå ett steg till

I kapitlet *Trygghet för den äldre – och personalen* har du och dina kollegor reflekterat kring alkohol i relation till att äldre personer och personal inom äldreomsorgen ska känna sig trygga i vardagen. Nedan finns möjlighet att notera vad ni tycker att ni behöver arbeta mer med.

Det här gör vi bra i dag:

Det här behöver vi prata vidare om:

Det här behöver vi mer kunskap om:

Det här behöver vi informera andra om:

Det här behöver vi bli bättre på:

Dessa behöver vi samverka med:

Annat vi behöver göra:

För att komma vidare är det viktigt att inte bara notera vad som behöver göras, utan också göra upp en plan för hur det ska bli gjort. I figuren nedan kan ni fylla i sådant som ni själva tycker bör utvecklas.

Om ni använder er av figuren är det viktigt att bestämma hur och när ni följa upp att det ni beslutade har genomförts. Observera att den som står som ansvarig i figuren endast är ansvarig för att frågan förs vidare från reflektionsmötet och hamnar där den ska, till exempel hos en chef som kan ta beslut om att något ska genomföras eller inte.

Det behöver vi göra	Hur det ska göras	Ansvarig

Roller och ansvar

Inom äldreomsorgen finns flera olika professioner och uppdrag. I många sammanhang är det tydligt vad din roll och ditt ansvar är samt var gränsen går till andra yrkesgruppers ansvarsområden. Men ibland är det otydligare, och då kanske vi behöver ställa oss frågan: Är det här verkligen min roll och mitt ansvar?

I detta kapitel kan du med stöd av ett par olika exempel reflektera kring din egen och andras roller när ni ställs inför dilemman i ert arbete, kopplade till äldre och alkohol.

Samordning kring den äldre

När en person fyller 65 år händer någonting. För många innebär det att de går i pension, att de har mer tid att utöva sina intressen, umgås med barnbarn eller annat trevligt. För andra innebär det mer ensamhet, sämre ekonomi och mindre tillfredsställelse i livet. Det innebär också att ansvaret för personer som mår psykiskt dåligt eller har problem med alkohol ofta hamnar inom äldreomsorgen istället för inom psykiatri eller missbruksvård.

Från och med den 1 juli 2013 står det inskrivet i Socialtjänstlagen och Hälso- och sjukvårdslagen att kommuner och landsting har en lagstiftad skyldighet att ingå gemensamma överenskommelser om samarbete när det gäller personer som missbrukar alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel eller dopningsmedel. Syftet med detta är att landsting och kommuner på ett bättre sätt ska kunna tillgodose dessa personers behov av vård, stöd och behandling. I detta kapitel kan du med stöd av ett par olika exempel reflektera kring din egen och andras roller när ni ställs inför dilemman i ert arbete, kopplade till äldre och alkohol.

TA REDA PÅ

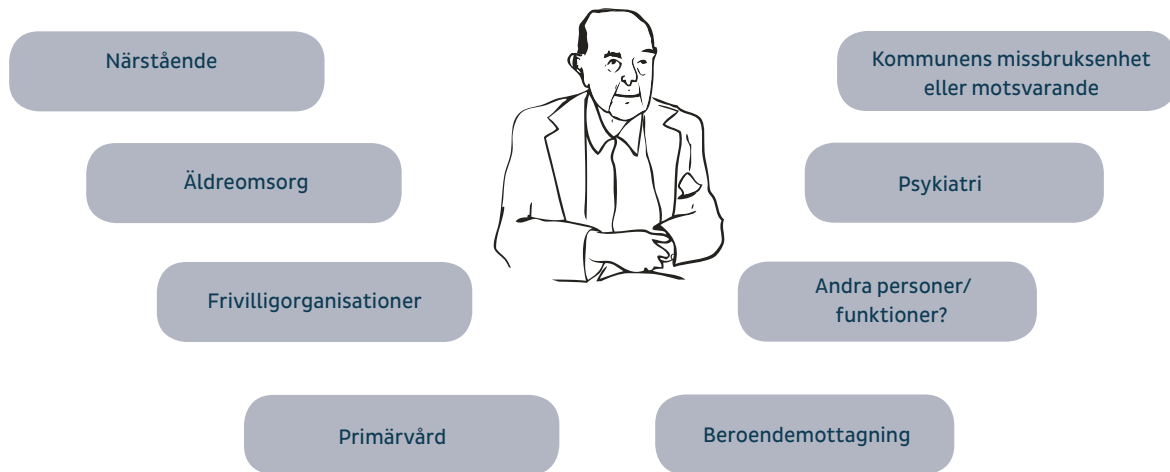
- Vilka stödfunktioner för personer med alkoholproblem finns i din kommun? Vilket samarbete har ni med dem?
- Vilka stödfunktioner finns i din kommun för närstående till personer med alkoholproblem. Vilket samarbete har ni med dem?
- Finns det några lokala eller centrala samverkansavtal mellan din kommun och landstinget om samverkan kring personer med alkoholproblem?

Reflektera tillsammans

- Vilka resurser i form av personer och funktioner kan finnas runt den äldre med alkoholproblem? Hur ser rollerna och ansvaret ut för dessa? Är det någon eller några som ni skulle behöva samarbeta mer med än ni gör idag? Ta gärna hjälp av bilden nedan för att skaffa dig en överblick.

- På vilket sätt tar hemtjänsten över ansvaret för en äldres missbruksvård, den dagen han eller hon fyller 65?
- Vilken roll och vilket ansvar har den äldre själv för sina alkoholvanor? Är det någon skillnad om den äldre bor hemma och har hemtjänst eller bor på ett vård- och omsorgsboende? Summera tillsammans.

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om roller och ansvar. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

Att uppmärksamma förändrade alkoholvanor hos den äldre

I detta avsnitt utgår vi från en berättelse om Marianne som fått förändrade alkoholvanor. Läs och reflektera kring vilken roll ni har i detta fall.

FUNDERA SJÄLV

- När blir alkoholen ett problem i äldreomsorgen och för vem?
- Den äldre själv?
- Närstående?
- Personalen?
- Verksamheten?
- Samhället i stort?
- Andra?

BERÄTTELSEN OM MARIANNE

Marianne har bott på vård- och omsorgsboendet Gläntan i drygt ett år. Hennes man Gunnar brukade komma och hälsa på henne varje dag. De hade varit gifta i över 60 år och hade en nära relation. För sex månader sedan dog Gunnar väldigt plötsligt och oväntat. Efter det blev Marianne deprimerad, hon satt inne i sitt rum hela dagarna och ville inte göra någonting. Mariannes son brukar köpa med sig en flaska vin till sin mamma ibland, och nu började Marianne ta ett glas vin lite då och då, för att slappna av och må lite bättre.

Personalen märker att Marianne dricker mer vin än vad hon hade gjort tidigare. De tänkte först att hon hade sorg och att det kunde vara bra om hon kunde skingra tankarna med ett glas vin ibland. Men efter ett tag började personalen märka att Marianne drack allt oftare och de funderade på hur de ska hantera situationen. De tycker att Marianne förändras när hon dricker. Hon blir lättare irriterad och kan ibland bli otrevlig mot personalen, något hon aldrig varit förut. Vid ett par tillfällen har hon också ramlat när hon har druckit. De är också oroliga för att Mariannes drickande ska öka ännu mer, så att det blir ett större problem både för Marianne och dem själva.

Personalen vet inte säkert om Mariannes förändrade beteende och att hon fallit beror på att hon har druckit alkohol, men tänker ändå att det kanske är så. Vid ett APT kommer Mariannes dryckesvanor på tal, och det man kommer fram till är att enhetschefen skulle tala med sonen om att inte köpa vin till sin mamma.

Reflektera tillsammans

- Hur kan ni veta om en äldre håller på att utveckla ett missbruk eller har en missbruksproblematik?
- Har ni erfarenheter av äldre som ökat sin alkoholkonsumtion, till exempel i samband med sorg? Hur tänker ni kring det?
- Vems ansvar är det att samtala med en äldre person som man upplever dricker för mycket alkohol?
- Har ni några egna erfarenheter av att ha talat med en äldre om dennes alkoholvanor? Varför tog ni upp frågan?
- Hur kan man prata med den äldre om dennes alkoholvanor utan att moralisera? På vilket sätt tror ni att ni som personal kan påverka den äldre när det gäller den äldres alkoholvanor?

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om att uppmärksamma förändrade alkoholvanor hos äldre. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

Gå ett steg till

I kapitlet *Roller och ansvar* har du och dina kollegor reflekterat kring vilken roll ni själva eller andra har i relation till ett antal frågeställningar. Nedan finns möjlighet att notera vad ni tycker att ni behöver arbeta mer med.

Det här gör vi bra i dag:

Det här behöver vi prata vidare om:

Det här behöver vi mer kunskap om:

Det här behöver vi informera andra om:

Det här behöver vi bli bättre på:

Dessa behöver vi samverka med:

Annat vi behöver göra:

För att komma vidare är det viktigt att inte bara notera vad som behöver göras, utan också göra upp en plan för hur det ska bli gjort. I figuren nedan kan ni fylla i sådant som ni själva tycker bör utvecklas.

Om ni använder er av figuren är det viktigt att bestämma hur och när ni ska följa upp att det ni beslutade har genomförts. Observera att den som står som ansvarig i figuren endast är ansvarig för att frågan förs vidare från reflektionsmötet och hamnar där den ska, till exempel hos en chef som kan ta beslut om att något ska genomföras eller inte.

Det behöver vi göra	Hur det ska göras	Ansvarig

Dokumentation och kommunikation

Alla yrkesgrupper inom vården och omsorgen av äldre dokumenterar hur den äldre mår, vilken hjälp som är nödvändig och hur hjälpen fungerar.

Att dokumentera situationer som uppstår runt den äldre på grund av alkohol kan kännas svårt då du kanske inte alltid vet om en situation har uppstått på grund av just alkohol. Många gånger är den äldres alkoholproblem heller inte uttalat vilket gör avvägningen av vad man bör skriva eller inte skriva mer komplicerad. Varken lagen eller riktlinjerna reglerar i sak vad som får skrivas eller inte får skrivas.

Utgångspunkten för all den dokumentation som görs inom äldreomsorgen är att den ska utformas med respekt för den *enskildes integritet* och att en *bedömning av nyttan* för den enskilde av det man skriver alltid måste göras. Men vad betyder detta egentligen? Kan man skriva om alkohol utan att vara kränkande mot en person? Vilken information är egentligen viktig att föra vidare till någon annan yrkesgrupp och varför? Tanken med detta avsnitt är att du ska få möjlighet att reflektera och diskutera kring de svårigheter som finns kopplat till dokumentation och alkohol.

TA REDA PÅ

- Finns det på din arbetsplats någon enhetlig policy för hur en anteckning skrivs när det finns misstanke om alkoholproblem?

Att dokumentera en händelse

Läs berättelsen nedan om David och diskutera sedan hur ni ska göra med dokumentationen i detta fall.

BERÄTTELSEN OM DAVID

David har sedan ett år tillbaka motvilligt gått med på att ta emot hemtjänst efter påtryckningar från sin son och dotter. David får hjälp med hushållsbestyr och dusch. Han har också fått ett trygghetslarm. David är oftast glad när hemtjänsten kommer hem till honom men personalen misstänker att han dricker ganska mycket alkohol under dagarna eftersom han luktar alkohol när de kommer dit oavsett tid på dagen. Han vill själv inte prata om sitt alkoholbruk och har blivit väldigt upprörd de tillfällen personalen har nämnt något om det.

Davids barn verkar ha skilda uppfattningar om hans alkoholvanor. Sonen verkar inte bekymrad och tycker att personalen gör fel när de "lägger sig i". Davids dotter är däremot oroad och menar att Davids alkoholvanor på sikt kan leda till risker för honom.

En dag ringer David på larmet. Han har ramlat i lägenheten och behöver hjälp för att komma upp. Personalen som kommer fram möts av att han ligger på vardagsrumsgolvet. Personalen hjälper honom upp och gör bedömningen att David, utöver att vara lite skärrad över att han ramlat, verkar må bra. David berättar att han plötsligt kände sig yr och att han tappade balansen och ramlade. Personalen misstänker att han druckit en större mängd alkohol eftersom det står tomma flaskor på vardagsrumsbordet.

När ni ska dokumentera funderar ni på vad som ska skrivas i daganteckningen och i fallrapporteringen som ska skickas till primärvården. Kan ni skriva att David druckit alkohol?

Reflektera tillsammans

- Hur skulle ni beskriva Davids situation i den dokumentation som ni för på er arbetsplats? Är frågan om Davids alkoholintag relevant information? På vilket sätt skulle ni kunna skriva om alkohol utan att vara kränkande mot David?
- Finns det någon skillnad i att skriva att man misstänker att en person ramlat för att hen tagit fel/för mycket läkemedel jämfört med att skriva att man misstänker att personen ramlat för att den druckit alkohol? Varför tror ni som ni gör?
- Fundera på en situation där ni har upplevt att det har funnits skäl att delge uppgifter om alkohol mellan olika verksamheter i ett ärende. Hur hanterade ni i detta fall sekretessen? Hur skulle ni hantera fallet David i kontakten med primärvården?
- David, Davids barn och du som personal verkar ha skilda uppfattningar om Davids alkoholvanor och de konsekvenser de leder till. Vad väger tyngst, det den äldre själv uttrycker, närståendes uppfattning eller personalens olika erfarenheter och syn på en situation? Hur gör man när uppfattningarna står emot varandra?

Summera tillsammans

Det här avsnittet har handlat om att dokumentera situationer som uppstår runt den äldre där alkohol finns med i bilden. Formulera tre meningar som ni tycker sammanfattar det ni pratat om:

TIPS

Vill du veta mer om social dokumentation? Nestor FoU-center har tagit fram webbutbildning Social dokumentation.

Utbildningen ger dig grundläggande kunskaper om dokumentationens betydelse.

Du kan hitta utbildningen: www.nestorutbildning.se

Gå ett steg till

I kapitlet *Dokumentation och kommunikation* har du och dina kollegor reflekterat kring att dokumentera situationer och händelser kopplade till alkohol. Nedan finns möjlighet att notera vad ni tycker att ni behöver arbeta mer med.

Det här gör vi bra i dag:

Det här behöver vi prata vidare om:

Det här behöver vi mer kunskap om:

Det här behöver vi informera andra om:

Det här behöver vi bli bättre på:

Dessa behöver vi samverka med:

Annat vi behöver göra:

För att komma vidare är det viktigt att inte bara notera vad som behöver göras, utan också göra upp en plan för hur det ska bli gjort. I figuren nedan kan ni fylla i sådant som ni själva tycker bör utvecklas.

Om ni använder er av figuren är det viktigt att bestämma hur och när ni ska följa upp att det ni beslutade har genomförts. Observera att den som står som ansvarig i figuren endast är ansvarig för att frågan förs vidare från reflektionsmötet och hamnar där den ska, till exempel hos en chef som kan ta beslut om att något ska genomföras eller inte.

Det behöver vi göra	Hur det ska göras	Ansvarig

Avslutningsvis

Du och dina kollegor har nu diskuterat och reflekterat över olika scenarier som ni måste hantera i er vardag. Som du kanske har märkt när du har läst detta material handlar frågor om äldre och alkohol till stor del om värderingar. Du ska inte själv behöva ta ställning till de svåra situationer som du kan möta i ditt arbete utan det är en fråga för hela arbetsgruppen och organisationen.

Vår förhoppning är att detta reflektionsmaterial är ett steg på vägen mot ett gemensamt förhållningssätt som kan underlätta just på din arbetsplats och som kan bidra till en större öppenhet att diskutera alkohol inom äldreomsorgen.

